

بِسْمِ اللَّهِ
الرَّحْمَنِ
الرَّحِيمِ

www.ketab.ir

سرشناسه: صدر، محمدباقر، ۱۹۳۱-۱۹۷۹ م. Sadr, Mohammad Baqir

عنوان و نام پدیدآور: الفتاوی الواضحة وفقاً لمذهب أهل البيت علیهم السلام. برگزیده. فارسی
انسان و عبادت / سید محمدباقر صدر؛ مترجم: نرگس خسروی [برای] پژوهشگاه تخصصی شهید صدر
مشخصات نشر: قم، دارالصادر ۱۳۹۸. مشخصات ظاهری: ۷۹ ص؛ ۵/۱۴×۲۱/۵ س.م.
شابک: ۷۱-۲-۵۸۶۰-۹۶۴-۹۷۸-۱۸۰۰۰۰ ریال.

فهرست نویسی: فیبا

کتابنامه. فتاویهای شیعه قرن ۱۴. Fatwas, Shiites -- 20th century

فقه جعفری -- قرن ۱۴. Islamic law, Ja'fari -- 20th century

عبادت (اسلام). Worship (islam)

خسروی سوادجانی، نرگس. ۱۳۶۳؛ مترجم پژوهشگاه تخصصی شهید صدر

رده‌بندی کنگره: ۹/۱۸۳ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۳۴۲۲

شماره کتابخانه ملی: ۵۸۴۱۷۹۶

پژوهشگاه تخصصی شهید صدر

انسان و عبادت

استاد شهید آیت‌الله سید محمدباقر صدر

مترجم: نرگس خسروی

ناشر: انتشارات دارالصادر

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۸

چاپ: شریعت

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

شابک: ۷۱-۲-۵۸۶۰-۹۶۴-۹۷۸

قیمت: ۱۸۰۰۰۰ ریال

حق چاپ محفوظ

انسان و عبادت

استاد شهید آیت الله سید محمد باقر صدر

مترجم: نرگس خسروی

فهرست

مقدمه پژوهشگاه | ۷

مقدمه‌ای درباره اجتهاد و تقلید | ۱۲

چگونه نیاز به اجتهاد شکل گرفت؟ | ۱۷

چگونه نیاز به تقلید شکل گرفت؟ | ۱۸

حرمت تقلید در اصول دین | ۲۱

اجتهاد و تقلید؛ دو اصل همیشگی | ۲۳

محوریت علما در دین | ۲۳

اهمیت رساله عملیه و ضرورت تحول آن | ۲۶

منابع فتاوا | ۳۰

شیوه تقسیم‌بندی الفتاوی الواضحة | ۳۰

عبادت نیازی همیشگی | ۳۳

۱- نیاز به ارتباط بامطلق | ۳۸

- ارتباط با مطلق، مشکلی دوسویه | ۳۹
ایمان به خدا تنها راه حل | ۴۲
عبادات، نمودی عملی | ۴۶
۲- دگرگرایی در نیت و از خودگذشتگی | ۴۹
۳- احساس مسئولیت درونی | ۵۴

ویژگی‌های کلی عبادات | ۵۷

- ۱- غیبی بودن جزئیات عبادت | ۵۹
۲- فراگیری عبادت | ۶۲
۳- بعد حسی عبادت | ۶۵
۴- بعد اجتماعی عبادت | ۶۸
نمایه آیات | ۷۳
نمایه روایات | ۷۷
کتابنامه | ۷۹

۱. مقدمه پژوهشگاه

بالندگی امت اسلام همواره مرهون تلاش‌های عالمان آگاه و زمان‌شناس بوده است. در این میان نقش آنان در دوران سیاه استعمار و استبداد اهمیت ویژه‌ای دارد، چراکه سال‌ها ستم و تبلیغات سوء استکبار سبب شده بود که بسیاری از فرزندان امت، باور خود به قدرت دینشان را از دست بدهند یا نمی‌توانستند تصور کنند که اسلام واقعاً چگونه می‌تواند پس از این همه تحول تمدنی و دگرگونی ابزارها و پیشرفت علم، زندگی آن‌ها را سامان دهد. اینجا بود که بزرگ‌مردانی در میدان اندیشه به پا خاستند و در نبرد نظری و فکری با دشمنان امت اسلام، از مرزهای دین پاسداری کردند و با هوشیاری تمام به شناساندن مکتب اسلام و دفاع از تمامیت آن برآمدند. یکی از برجسته‌ترین چهره‌های معاصر در این عرصه، شهید والامقام آیت‌الله سید محمد باقر صدر بود که در نهضت فکری نوین اسلام نقشی بی‌بدیل ایفا کرد و توانست با آثار و افکار نوآورانه، عمیق و همه‌جانبه‌اش راه امت اسلامی را به سوی نهضت فکری فراگیر اسلامی هموار کند.

شهید سید محمدباقر صدر با برخورداری از نبوغی کم نظیر و به برکت تلاش های علمی خستگی ناپذیر و با احاطه بر ساحت گسترده معارف دینی، اندیشه اسلامی را با روشی نو ارائه کرد و پرسش های انسان معاصر را بر اساس مبانی اسلام پاسخ داد. او مکتب اسلام را با مکتب ها و اندیشه های تمدن مادی مدرن مقایسه کرد و با نقد دقیق و عمیق این مکتب ها، قدرت اسلام را برای سامان دهی همه ابعاد زندگی انسان به ظهور رساند و نشان داد که تنها اسلام است که می تواند زندگی سعادت مند دنیوی و اخروی انسان را تأمین کند.

در چندین شب پرست استکبار نتوانست مدت زیادی در خستش شهید صدر را تحمل کند و او تنها پس از ۴۶ سال زندگی در میان امت اسلامی، به دست ستمکاران رژیم بعث عراق به شهادت رسید، اما در همین مدت کوتاه، انبوهی از آثار کم نظیر را به جا گذاشت که نه تنها در دوران حیاتش، آنجایی که فکری گران بهایی بود که نقش مهمی در پیشرفت نهضت امت اسلامی داشت، بلکه هنوز هم به رغم گذشت چند دهه از شهادت او، همچنان تازه و راه گشاست و دست نیاز اندیشمندان و پژوهشگران به سوی آن دراز است.

از این رو و با توجه به اینکه همچنان مراکز علمی و پژوهشی از فکر و دانش او الهام می گیرند و ساحت اندیشه به آثار علمی و نوآوری های وی در همه عرصه های تحقیقی، محتاج است، پژوهشگاه تخصصی شهید صدر وظیفه خود دید که در اولین اقدام به شکل برخورد به احیای میراث علمی و فکری وی بپردازد. بنابراین با تحقیق درباره آثار چاپ شده و افزودن آثار به چاپ نرسیده، مجموعه آثار شهید صدر را در ۲۱ جلد و با عنوان موسوعة الإمام الشهيد السيد محمدباقر الصدر به چاپ رساند. سپس در گام بعد ترجمه این آثار به زبان های زنده را در دستور کار خود قرار داد. در این میان بی شک زبان فارسی از

اولویت ویژه‌ای برخوردار بود. هرچند پیش از این برخی از کتاب‌های استاد شهید به زبان فارسی ترجمه و منتشر شده بود - که باید از همه مترجمان عالی‌قدری که در این زمینه تلاش‌های ارزشمندی کردند تشکر و قدردانی کرد - اما بیشترین آثار ویژگی‌های مطلوب ترجمه امانت‌دار و گویا و رسا را نداشتند؛ افزون‌براین، همین ترجمه‌ها نیز در بسیاری از مراکز فرهنگی و علمی در دسترس علاقه‌مندان نبود. از این رو پژوهشگاه بر آن شد که تألیفات شهید صدر را - به استثنای تألیفات تخصصی حوزوی - به شیوه‌ای صحیح و توسط گروهی از مترجمان رده به زبان فارسی برگردانده و در اختیار اهل فضل و علم قرار دهد. در این ترجمه‌ها سعی وافر بر آن بوده است که امانت و دقت در نقل آراء و افکار به خوبی رعایت شود؛ علاوه بر آن، گویایی و شیوایی آن‌ها نیز در حد مطلوب فراهم باشد. پس از پایان کار ترجمه، تطبیق ترجمه با متن عربی و ویرایش‌های محتوایی و صورتی با دقت تمام انجام گرفت. همچنین منابع یا توضیحاتی توسط گروه تحقیق به متن افزوده شد. افزوده‌های نویسنده با مترجم در پاورقی، با درج عنوان مشخص شده و توضیحات و منابع افزوده شده از سوی گروه تحقیق پژوهشگاه بدون عنوان آمده است تا مطالب از یکدیگر متمایز باشد. البته از آنجا که عمده عنوان‌های موجود در بخش‌ها از سوی گروه تحقیق به متن اضافه شده، برای حفظ یکپارچگی متن از گروه استفاده نشده است.

شایان ذکر است که فرآیند تحقیق و پژوهش در آثار استاد شهید آیت‌الله سید محمد باقر صدر و به‌سازی ترجمه‌های این آثار همچنان ادامه دارد و از این رو گروه تحقیق پژوهشگاه از نظرات پژوهشگران گرامی و خوانندگان محترم در این راستا استقبال می‌کند.

کتاب انسان و عبادت

کتابی که اکنون پیش روی خواننده گرامی قرار دارد، بخش‌هایی از رساله عملیه استاد شهید آیت‌الله سید محمدباقر صدر با نام الفتاوی الواضحة است که در آن جنبه‌هایی از موضوع عبادت در اسلام بررسی شده است. الفتاوی الواضحة اولین بار در ماه رمضان ۱۳۹۶ ق (شهریور ۱۳۵۵ ش) به چاپ رسید. شهید صدر این رساله را بر اساس ضرورت تحول رساله‌های عملیه و به هدف ارائه احکام اسلامی به مسلمانان معاصر با شیوه‌ای جدید و به روز و متناسب با تحولات تمدنی به رشته تحریر درآورد. از این رو ضمن بررسی و نقد کاستی‌های موجود در رساله‌های ایچ‌لرحی تفاوت را برای نگارش رساله عملیه پی‌ریخت. او این رساله را با مقدمه‌ای اعتقادی^۱ بر اساس مباحث نوین فلسفی و نیز روش حساب احتمالات در اثبات عقاید، آغاز می‌کند؛ زیرا عقیده پایه عمل به شریعت است و مکتبی که می‌خواهد به احکام شریعت عمل کند شایسته است طرحی کلی از عقاید و دلایل آن‌ها داشته باشد. شهید صدر در متن رساله خود افزون بر تغییر اساسی ادبیات رساله‌نویسی که آن را برای عموم خوانندگان کاربردی کرده، تقسیم‌بندی نوینی برای احکام شریعت اسلامی عرضه کرده است. او خود درباره این تقسیم‌بندی می‌نویسد:

ابتدا مسائل مربوط به تقلید را آورده‌ایم. احکام تقلید، اجتهاد و احتیاط را بیان کرده‌ایم. پس از آن درباره تکلیف و شروط آن سخن گفته‌ایم. سپس احکام رابعه چهار بخش تقسیم کرده‌ایم:

بخش نخست: عبادات؛

۱. ترجمه فارسی این مقدمه با نام «اعتقاد ما» از سوی پژوهشگاه تخصصی شهید صدر چاپ شده است.

بخش دوم: اموال که دارایی‌های عمومی و شخصی را
دربرمی‌گیرد؛

بخش سوم: رفتار فردی؛

بخش چهارم: رفتار عمومی.^۱

در سپس هریک از این بخش‌ها را این‌گونه شرح می‌دهد:

اگرچه احکام شریعت به هم پیوسته و با یکدیگر مرتبط
هستند، می‌توان آن‌ها را در چهار بخش تقسیم کرد:
یک. عبادات که عبارتند از: طهارت، نماز، روزه،
عتکاف، حج، عمره و کفاره‌ها.

دو. اموال که خود به دو بخش تقسیم می‌شوند:

۱- اموال عمومی. مقصود از اموال عمومی هر مالی
است که برای منافع عامه حتی عمومی قرار داده شده است.
زکات و خمس از جمله این اموال هستند که اگرچه
اعمال عبادی به شمار می‌آیند، جنبه مالی آن‌ها
برجسته‌تر است. همچنین خراج، انفال و مواردی از
این دست نیز در زمره اموال عمومی قرار دارد. در این
بخش انواع اموال عمومی و احکام هریک از آن‌ها و
شیوه هزینه‌کردشان، تعیین می‌شود.

۲- اموال خصوصی. مقصود از اموال خصوصی
دارایی‌های افراد است که احکام آن‌ها در در بخش
توضیح داده می‌شود:

بخش نخست: اسباب شرعی تملک یا به دست آوردن

۱. شایان ذکر است که دست ستم حزب بعث مانع از آن شد که شهید صدر فرصت کند این کتاب را تکمیل کرده و همه چهار بخش مدنظر را تألیف نماید و تنها بخش اول از این چهار دسته در جلد اول «الفتاوی‌الواضحة» به چاپ رسید.

حق خصوصی، چه درباره مال عینی (خارجی)، چه مال در ذمه. منظور از مال در ذمه، اموالی است که در مواردی مانند ضمانت و غرامت، ذمه فرد را مشغول می‌سازد. احکام احیاء، حیات، صید، تبعیت، ارث، ضمانت‌ها، غرامت‌ها در این بخش بررسی می‌شود و عقد ضمان و حواله و قرض و بیمه را نیز دربر می‌گیرد. بخش دوم: احکام تصرف در اموال که مواردی مانند خرید و فروش، صلح، مشارکت، وقف، وصیت و دیگر معاملات و تصرفاتی از این دست را شامل می‌شود.

سه، رفتار فردی. مقصود همه رفتارهای شخصی است که فرد انجام می‌دهد و مستقیماً به اموال مربوط نیست و در دایره عبادت خداوند متعال نیز قرار نمی‌گیرد. احکام رفتار فردی دو نوع هستند:

- ۱- احکام مربوط به روابط مرد و زن؛ از جمله ازدواج و طلاق و خلع و میازات و نهار و ایلاء و...
 - ۲- احکامی که سایر اعمال زندگی فرد را سامان می‌دهد؛ مانند احکام خوراکی‌ها، پوشاک، مسکن، آداب معاشرت، احکام نذر و قسم و عهد، صید و ذبح امریه معروف و نهی از منکر و دیگر محرمات و واجباتی از این دست.
- چهار. رفتار عمومی. مقصود از این بخش رفتار ولی امر در عرصه‌های حکومت، قضاوت، جنگ و روابط بین‌الملل است که شامل احکامی از قبیل احکام ولایت عمومی، احکام قضاوت و شهادت، حدود، جهاد و مانند آن می‌شود.^۱

شهید صدر در پایان جلد اول رساله عملیه‌اش که بخش عبادات شریعت اسلامی را دربرمی‌گیرد، برای تبیین سیمای کلی عبادت در اسلام، بخش ویژه‌ای را در نظر گرفته و مطالب ناب و ارزشمندی را در این باره به مقلدان ارائه کرده است. شهید صدر در این بخش ابتدا به این موضوع می‌پردازد که چرا عبادت نیازی همیشگی برای همه انسان‌هاست و چه نقشی را در مسیر تمدنی انسان ایفا می‌کند. سپس ویژگی‌های کلی عبادات را تبیین می‌کند و از این رهگذر فهمی دقیق‌تر و عمیق‌تر از مفهوم و کارکرد عبادت را به دست می‌دهد تا مکلفی که می‌خواهد از طریق رساله عملیه به همین احکام عمل کند، دیدگاهی روشن‌تر داشته باشد و آگاهانه‌تر به عبادت بپردازد.

مطالب عمیق و ناب این بخش سبب شد که بارها و به‌طور مجزا به چاپ برسد و به زبان‌های مختلف ترجمه شود.

همچنین این کتاب همراه با اضافات برخی شاگردان شهید صدر با نام نظام العبادات فی الاسلام منتشر شد که بخش عمده آن کتاب نوشته شهید صدر نبود و از این رو در این ترجمه، برخلاف برخی از دیگر ترجمه‌ها، صرفاً بخشی که اثر قلم استاد شهید بود، آورده شده است.

نویسنده همچنین در چاپ اول رساله عملیه خود مقدمه‌ای درباره اصل اجتهاد و تقلید و ضرورت تحول شیوه تدوین رساله‌های عملیه نوشته است که با توجه به نکات مهم آن و ارتباطش با موضوع در این کتاب نیز با عنوان مقدمه‌ای درباره اجتهاد و تقلید آورده شده است.

امیدواریم خداوند متعال این تلاش را قبول فرماید و همه دست‌اندرکاران را با پاداش کریمانه‌اش بنوازد، که او شنوا و اجابت‌گراست. پژوهشگاه تخصصی شهید صدر